

UNGARIA

Anul VI.

Cluș, 1897. Maiu.

Nr. 5.

DOBÂNDIREA CALITĂȚII DE ROMÂN ÎN ROMÂNIA.

Când la 1858 Convențiunea din Paris a realizat unirea Principatelor române, era firesc, fatal chiar, ca în scurtă vreme, unității administrative a țărilor surori să urmeze unitatea legislativă. Aceasta o realizează Codicilo civil ce a fost promulgat la 4 Dec. 1864. El e în vigoare și astăzi, cu excepțiunea punctelor abrogate de Constituția despre care vom vorbi la locul sau. Acestui codice de drept civil urmă codificarea legilor de procedură, de drept penal, etc. De aci încolo dispozițiunile codicelor Domnilor Calimach și Caragea nu mai au ființă, fiind abrogate de Codicele Civil, întru cât nu sunt conforme regulilor prescise într'insul, după ce au servit de călăuze judecătorilor și împrieinaților timp de aproape o jumătate veac. Sub regimul acestui Codice naturalizarea este considerată ca un principiu de ordină legislativă ordinară, și dispozițiunile Reglementului Organic privitoare la împămîntenirea străinilor sunt înlăturate.

Drepturile civile, adevă acele ce derivă din dreptul privat, nu depind de calitatea de cetățean, conform art. 6 Cod. Civ. și străinii, ca și naționali, se bucură de avantajele ce acordă legea în raporturile private cu alte persoane. Aceasta în principiu. Există restricțiuni și în această privință. Cât despre drepturile politice, ele sunt rezervate numai cetățenilor.

Cu toate acestea s'au deschis și străinilor mai multe căi de identificare cu Românii, pentru a putea participa și dinșii la exercițiul puterii publice. Relațiunile de toate zilele au dovedit că și străinii pot să adopte aspirațiile țerei și să se identifice în toate cu naționali în mijlocul cărora trăiesc, și de aceea legiuitorul bine a făcut de s'a îngrijit de a reg-

lementa anumite condițiuni pentru a-i primi în sinul naționalității române. „Basa pre care se acoardă împămîntenirea e tocmăi ficțiunea că străinul se va pătrunde de aceleași sentimente ca și un român de origină; tradițiunile Românilor vor fi și ale sale. Respingînd o astfel de ficțiune, returnăm cu totul toată ordinea de legi ce reglementează acest progres ce l'am făcut pe cale politică și ne vom întoarce cu sute de ani în urmă.“¹

Astfel fiind, cineva poate fi sau deveni Român 1) prin naștere; în această categorie intră Românii de origină; 2) prin binefacerea legii; 3) prin naturalizațiunea propriu zisă; 4) prin anexarea unui teritoriu oare-care la teritoriul român.

Românii de origină. — Și mai întâiu cine este Român de origină? La aceasta răspunde art. 10 Cod. Civil: Tot copilul născut din Român, în țară străină, este român. Acest art. ne vorbește de cazul când nașterea a avut loc în țară străină, nu și pe teritoriul român, fiind-că numai acest caz poate da loc la dificultăți. A fortiori vom aplica aceeași regulă când nașterea a avut loc pe teritoriul român. Naționalitatea unui asemenea copil se determină jure sanguinis după aceea părinților săi, indiferent de locul nașterii. Acesta este principiul admis de legislațiunea noastră. Sistemul jus soli, odinioară în vigoare în Franția până la redactarea Codului Civil, și apoi restabilit în 1851 sub o condițiune rezolutorie în favoarea copiilor din un străin asemenea născut aci, și astăzi încă în vigoare în Anglia, nu are la noi nici o înțirire asupra naționalității copilului; afară de cazul aliniatului ultim al art. 8 Cod. Civ.

Copilul născut din o căsătorie legitimă urmează naționalitatea părinților, în virtutea unui drept pre care dînsul îl are dela lege și pe care nu-l poate rēdica mai apoi faptul posterior concepțiunei ori nașterii sale, al schimbărei naționalității lor. El și păstrează naționalitatea pe care au avut-o părinții în momentul concepțiunei, ori al nașterii sale, cu toate că dînsii și-ar schimba-o în urmă. Nu este aici nici o

¹ N. I. Theohari, Naturalizațiunea și condițiunea juridică a străinilor în România p. 31.

contrazicere cu maxima că copilul urmează naționalitatea tatălui; căci, o repetăm, ceea ce imprimă naționalitatea copilului nu este voința părinților, ci rasa la care aparțin cîșșii în momentul concepțiunei ori al nașterii sale; din acest moment copilul are un drept de care nu-l poate despuia nimeni.

Am zis că copilul urmează condițiunea părinților „din momentul concepțiunei ori al nașterii sale.“ Aceasta trebuie lămurit: Când părinții își schimbă naționalitatea după nașterea copilului, acesta va păstra naționalitatea pe care dîșșii au avut-o în momentul nașterii sale; dacă însă dîșșii și-o vor schimba-o întro momentul concepțiunei copilului și acel al nașterii, atunci copilul va păstra naționalitatea din momentul concepțiunei, și nu din acel al nașterii, căci copilul se socotește ea născut în timpul concepțiunei, ori de câte ori interesele lui cer aceasta, — *infans conceptus pro nato habetur quoties de ejus commodis agitur*. Deci, dacă părinții sunt Români în momentul concepțiunei copilului, și străini în momentul nașterii, în virtutea maximei „*infans conceptus pro nato habetur, etc.*“ el va naște român. Textul art. 10 Cod. Civ. „tot copilul născut din Român“ trebuie înțeles în sensul nostru, adică nu numai faptul material al nașterii, dar și în înțelesul de „conceptut.“ Tot în acest sens se icau cuvintele „*tout enfant né*“ din articolul corăspunzător al Codului Civil francez.

Dacă, din contra, părinții în momentul concepțiunei copilului sunt străini și în momentul nașterii Români, copilul va naște oare străin? Nu; maxima *infans conceptus pro nato habetur* nu se poate întoarea în contra lui spre a-l socoti de străin, ea nu se aplică decât atunci când interesul lui o cere: *quoties de ejus commodis agitur*. Și în cazul de față interesul lui nu cere aceasta. El va naște dar Român.

Adagiul „*infans conceptus etc.*“ care ne vine în Drep-tul Roman, a dat loc la discuții. S'a zis că acest adagiu o o ficțiune admisă de Cod numai în materie de succesiuni (art. 654 Cod. civ. art. corăsp. francez 725); și donațiuni (art. 808; art. corăsp. fr. 906); și că afară de aceste două cazuri speciale o implicit exclusă pentru alte. Laurent se ridică contra

acestei păreri: „Da, adagiul este o ficțiune; dar consacându-o pentru succesiuni și donațiuni, Codul recunoaște că are un fundament rațional. Legea romană ne spune care rațiunea care a admis-o. Este interesul copilului. Rațiunea e generală și nu specială succesiunilor și donațiilor. De aici principiul trebuie să-și primească aplicațiunea sa în toate cașurile în cari interesul copilul este în cauză... Legea permite copilului să învoace epoca concepțiunei sale când e vorba de interese pecuniare; să nu-i permită s'o învoace când e în jocul cel mai mare din toate interesele, naționalitatea!... Să fim mai logici, și să spunem că legislatorul aplicând adagiul Roman, l'a consacrat chiar prin aceasta, și l'a consacrat așa precum l'a formulat Dreptul Roman, ca o regulă generală fundată pe interesul copilului, și că copilul îl poate învoaca în tot-dea-una când are interes.“¹

Cestiunea nu prezintă nici o dificultate când ambii părinți, tata și mama sunt Români; și aceasta se întemplă mai tot dea-una, căci femeia urmează condițiunea bărbatului; decât ea dobândește naționalitatea pe care o are soțul în momentul celebrării căsătoriei, și nu și pe aceea pe care o dobândește el în urma acestui eveniment. Dacă în momentul căsătoriei el, e Român, femeia va conserva naționalitatea română, cu toate că soțul ei și-ar schimba-o în urmă. În cazul dar, când părinții sunt de naționalități deosăbite, a cui naționalitate va avea copilul: pe aceea a tatălui, ori a mamei? Codul nu se rostește în această privință, dar cestiunea aceasta se resolvă, după Mourlon și alții, implicite din dispozițiunile privitoare la organizarea familiei: Tatăl e capul familiei, voința lui predomină atât când e vorba de exercitiul puterei părintești (art. 327); cât și când e vorba de căsătoria copilului (art. 131 al. 2); el îi transmite numele seu; e natural ca să-i transmită și naționalitatea sa. În tot-dea-una s'a admis, în Dreptul Roman ca și în vechea jurisprudență franceză, că copilul legitim urmează orgina și condițiunea tatălui său, și nu găsim nimic în Cod care să ne autorizeze a crede că acest principiu a fost abandonat. Așa dar tatăl

¹ F. Laurent, Principes de Droit civil français, vol. I, pg. 431 și 432.

fiind străin, copilul va fi străin, chiar când muma va fi română, și vice-versa.¹ De o părere contrară e Laurent care dă drept copilului de a alege la majoritate: Dacă naționalitatea, observă dînsul, ar fi o chestie de putere, decisiunea aceasta ar fi foarte logică. Dar puterea părintească n'are nimic de comun cu naționalitatea copilului. E vorba de un drept al copilului și nu de un drept al tatălui: dreptul copilului de a reclama naționalitatea ce-i dă originea sa, rasa din care a eșit, sângele care curge în vinele sale. Ori, în specia noastră, copilul aparține la două rase, are deci două naționalități. E o anomalie fără îndoială; nu e însă mai puțin adevărat că această anomalie dă drepturi copilului; el poate reclama naționalitatea mamei sale; poate reclama și pe cea a tatălui. Cu ce drept tatăl său i-ar ridica această facultate? El poate exercita ambele drepturi dacă îi sunt compatibile și poate alege pre unul din ele. Dificultatea devine mai mare pentru copilul minor, care în tot timpul minorității sale, nu nu are capacitatea de a alege.²

Credem — și această opinie e admisă în general — că copilul legitim urmează condițiunea tatălui său. Cu toate acestea aplicarea acestui principiu în tot-dea-una și în toate cazurile dă loc unci alte anomalii: Un Francez de pildă, se stabilește în Belgia fără spirit de reîntorcere, pierde calitatea sa de Francez fără a deveni Belgian. Femeia sa însă și conservă naționalitatea sa. Nu cumva copilul născut din o asemenea căsătorie va urma, conform celor zise mai sus, condițiunea tatălui și se devie astfel fără de naționalitate? Negreșit că nu. În acest caz copilul va adopta naționalitatea mamei sale, căci numai astfel urmând va putea avea și el o patrie, o naționalitate.

Să presupunem acum un copil natural, născut din o uniune ilicită: care va fi naționalitatea acestui copil? Cestiunea devine mai delicată decât în cazul când copilul e legitim, când părinți lui sunt cunoscuți și statul seu cert. Dar

¹ M. F. Mourlon, Répétitions écrites sur le Code Napoléon, vol. I. pg. 92 ed. din 1866; Th. Aumaitre, Traité élémentaire du Droit Civil, vol. I, pg. 42; Boerescu, Cursul de Drept civil, stenografiat de F. Elia, vol. I, pag. 21.

² F. Laurent, op. cit. vol. I, pag. 129 și 130.

în ipoteza noastră părinții copilului sunt necunoscuți. — E vorba de un copil găsit pe teritoriul român fără părinți cunoscuți. Vom fi deci siliți a urma sistemul teritorialității și să-l considerăm *jure soli* român. Și nici că se poate astfel căta vreme copilul e lipsit, ca să zicem așa, de filiațiune, de vre o legătură legală cu o familie. Dacă n'am admite sistemul teritorialității în acest caz, am avea un copil fără naționalitate, ceea-ce e o anomalie: Legiuitorul prin aliniatul ultim al art. C. Civ. a înlăturat-o.

Când copilul natural e recunoscut de ambii părinți noi găsim în fața a două opinii contrarii: Una îi atribuie naționalitatea tatălui; ear alta îi atribuie naționalitatea mamei, aplicând regula română: *partus ventrem sequitur*.

În ipoteză când copilul e recunoscut de tatăl numai, care e momentul ce-l vom considera pentru a determina naționalitatea copilului, acel al concepțiunei ori acel al nașterei? Cestiunca e de un interes mare, căci se poate ca intervalul dintre concepțiunea și nașterea copilului, tatăl să-și schimbe naționalitatea. / Central University Library Cluj

Marcadé,¹ Damanté,² și alții, admit sistemul Dreptul Roman și consideră momentul concepțiunei pentru a determina naționalitatea copilului. Acesta e momentul când tatăl comunică copilului odată cu principiul vieței, și germeul naționalității sale; din acest moment copilul formează o ființă aparte, neatârnată de tatăl său. Mai înainte de a naște copilul, tatăl poate muri, și dacă nu s'ar admite momentul concepțiunei pentru determinarea naționalității, ar urma ca copilul să nască fără nici o naționalitate.

Mourlon³ se îndepărtează de la principiul Dreptului Roman când interesul copilului cere aceasta. Nu-l recunoaște de străin dacă tatăl, străin în momentul concepțiunei copilului, a devenit național în acel al nașterei; ei 'l recunoaște de național fiind-că e mai avantajos să se nască național decât străin.

¹ Citat în Cursul de Drept Civil al d-lui Boerescu, stenografiat de F. Hia, I, pg. 67.

² Cours analytique de Code français, t. I. pg. 64.

³ Op. cit. vol. I. pg. 94—95.

Laurent' admite, ca şi în cazul copiilor legitimi, şi pentru cei naturali, sistemul opţiunii la majoritate.

Când condiţiunea copilului trebuie fixată după aceea a mamei — în cazul când el e recunoscut numai de dînsa — principiul e a se considera momentul naşterii pentru determinarea naţionalităţii lui; căci în raport cu dînsa copilul se află în o dependenţă absolută, formând cu dînsa o singură şi aceeaş persoană. Decît acest principiu suferă modificări când interesul copilului cere, şi se ea în considerare momentul concepţiunei dacă e mai favorabil lui decît acel al naşterii. Mai mult: dacă mama a fost străină atît în momentul concepţiunei cît şi în momentul naşterii, dar a fost română un moment măcar în timpul gestaţiunei, copilul încă va naşte român.

În aceleaş moduri, văzute până aci, se va fixa naţionalitatea copilului legitimat prin căsătorie subsecuentă, precum şi a aceluia care va fi constatată paternitatea — conf. art. 307, ori maternitatea — conf. art. 308.

În ce priveşte copilul adoptat cestiunea e foarte simplă. Legătură juridică, prin adopţiune, nefărîmându-se între adoptat şi familia lui de sînge, el nu intră în familia adoptantului şi 'şi conservă naţionalitate familiei sale fireşti.

(Finea va urma).

Op. cit. t. I. pg. 435.

Aureliu Turcu.

TEATRUL NAȚIONAL UNGURESC.

(1836—1867).

Deschiderea teatrului Pestan interinal la anul 1837 nu a format numai un eveniment pentru Istoria teatrală, ci pentru întreaga națiune maghiară, căci acesta reprezenta totodată și dramaturgia maghiară. În urma referințelor vitali din acele timpuri, acela trebuia să devină totodată și centrul celui mai ponderos element al vieții literare a capitalei, adică: a artei reprezentative, prin care nu numai scriitorii și primeau îndemn la alcătuirile lor literare, nu numai elementul maghiar putere nouă la consolidarea și înputernicirea aceluia, ci cu ajutorul căreia remaghiarisarea capitalei putea să aibă succes în modul cel mai natural și mai ușor.

De aceea când aruncăm o privire asupra trecutului aceluia și vedem în un chaos mare reprezentându-se pe bina aceluia nu numai aceea ce nu aparține artei reprezentative sau aceea ce formează chiar alt ram al aceleia; când vedem jucându și rola operiști și ballerine, virtuși în violină, pianoforte sau flaut, ba chiar acrobați, comediași, să nu cercăm cauza în conducătorii aceluia, ci în trista astringere a stărei de atunci; să nu criticăm sau desaprobam aceea ce s'a întâmplat acolo, ci să luăm în considerare cauzele din cari au trebuit să se întâmple așa ceva. Deja împrejurarea că dramă, ballet, comedie, operă, chansonette, au ajuns sub un coperiș comun, a îngreunat foarte poziția, căci până când acestea puteau conta, în urma caracterului lor internațional, la o părtinire mai mare și mai durabilă și din partea nemaghiarilor, până atunci drama, abia fu în stare să erăta ceva față cu produsele teatrale a străinătății mai înaintate, putând produce numai foarte puține bucați originale patriotice.

A face din nimic aceea perioadă, când drama să fie în stare a contrabalansa moda operelor și a balletelor. Trebuie să treacă prin perioada de tranzițiune carea spre norocire nu a ținut așa mult timp, ca să nu fim în stare a uita în urma rezultatelor obținute aceea mică pierdere de timp care a causat'o sila nedelaturaveră.

Nimic nu o mai natural, ca aceea, că prima împutare făcută teatrului național din capitala țerei noastre a venit chiar din aceasta parte: îndreptată contra operelor, balletelor, chansonetelor, cari nu erau favorabile nici pentru maghiarisare, nici pentru prosperarea literaturii dramatice maghiară. Atacul fu basat, dar și aceea e sigur că în capitala noastră, — atunci încă cu caracter străin — exclusiv cu bucați dramatice, foarte cu greu s'ar fi fericit teatralistica noastră, carea și do altecum avea un contrar mare: teatrul german. Tinta națională și literară — cel puțin de o camdată — a trebui să rămână după principiile practice ale folosului dacă voiam a câștiga pre înecul, dar cu siguranță și publicul străin al capitalei, ca acela să vadă, să osperieze, că și acolo 'și poate chiar așa de bine petrece, cași în altarul muzei germâne. Încă ar fi ușor, dacă ar fi vorbă numai de străini, dar și pre aristocrații noastrei maghiari trebui să i atragem, pre cari și sarcasmul aspru a lui Széchenyi nu mult i altera și pre cari numai simțul de înrudire i-a putut recâștiga cu timpul.

Aceste împrejurări grele, erau înmulțite prin aceea dureroasă faptă, că nice prezentul nici viitorul teatrului în terimal Pestan nu eră asigurat. Presentul era periclitat prin nedibacia direcțiunei, viitorul însă prin nesiguranța stărei materiale. Societatea a conerezut direcțiunea unei comisiune în fruntea cărcia stotea vicecomitele. Drama avea director separat în persoana lui Iosif *Bajza* lângă care era angajat Gavril *Mátrai* ca „director musical.“ *Bajza* a purtat acest oficiu greu aproape un an, când abzise în urma împrourărilor nesuportabile și când a scris broșura sa intitulată *Szózat a pesti magyar színház ügyében* (Buda 1839). *Mátrai* încă a abzis cu câteva septămâni mai târziu. În locul acestor au pășit juzii de tablă *Szentkirályi* și *Rosthy* cari abzicând în

curund comisiunea comitatensă a luat sîngură în mîna sa direcțiunea teatrului esmițînd ca reprezentat pre contele Ge-deon *Ráday*.

Aceasta stare, potențiată cu necasurile și lipsele banale au făcut tot mai iminentă prefacerea aceluia în teatru stabil cu caracter național ceea ce la inițiativa comitatului Pesta, dicta din a. 1839—40 a și indeplinit'o astfel, că națiunea a luat asupra sa 39.882 fl. spese de edificare, car 50.000 fl. pentru provodere și 400.000 fl. ca fond le-au proectat prin arune de dare pre nobilime așa, că din interesele acestei sume $\frac{2}{3}$ să se folosească pentru spesele anuale car $\frac{1}{3}$ să se anexeze la capital, ca astfel din fondul format astfel cu timpul să se poată ridica teatrul plănuit de Széchenyi pre malul Dunărei. Dieta a denumit o comisiune separată carea până la anul 1843 a condus sîngură afacerea teatrului. In 8 August 1843 a folosit teatrul pentru prima dată numirea de: *Nemzeti Színház* la predarea operei Báthory Mária; dar deja la a. 1843 l'au dat întreprinzătorilor privați prin ce dela acest an pentru el se începe o eră noauă.

Broșura lui E. Vahot: *Még egy szózat a pesti magyar színház ügyében* (Pesta 1840) a amplificat opul lui Bajza critizând cu argumente bune dirigarea teatrului, dar mare folos nu a esoperat nici aceasta deși prin esarëndare s'a promis mult. Intre astfel de împrejurări au dat teatrul în arëndă lui Eduard *Bartay* ca celui care pretindea mai puțin ajutor și dela care după rezultatele dela început sperau, că zilele operei sunt numërate, și publicul mare al dramei maghiare sîngur va fi în staro a asigura viitoriul teatrului național. Abia a ajuns pre bină *Tisztujtás* (de Nagy Ignác predată în 1843 de 20, în 1844 de 10 ori) și *Szökött katona*, lui Szigligeti (în 1843 de 10, în 1844 de 32 ori) și acestora le urmară mai multe bucăți bune, cari au secerat rezultate neașteptate și cari cu drept puteau a-și pretinde întietatea răpită de cătră operă. A făcut mult și aceea împrejurare că pre lângă garda de până acum, despro a cărei șapte conducători faco amintire E. Szigligeti în opul său *Nemzeti színházi képcsarnok* (Pesta 1870), s'a ivit și alta noauă cu carea la olaltă a fost sprijin puternic cauzoi teătrale. In acest timp norocos cade

ivirea operei lui Drkel *Hunyady László* și melodiile *Szózat* și *Hymnus* precum și dobutarea acelor mulți artiști și balerine din străinătate, precum și multe altele cari au adus însă pre directorul necapace acolo, că la anul 1845 contele Ráday Gedeon fu silit a lua el în mână direcțiunea, așa că lui Bartay i-a ramas numai supraveghierea supremă, urindu-să însă de atacurile continue ale lui „Pesti Hirlap“ la anul 1847 o concrezù lui Bajza și mai târziu lui *Erdélyi János*, sub care regulează și afacerea remunerațiunei menite pentru scriitorii buni, a cărei urmare fu că lângă scriitorii vechi să mai ivesc și alții noi, în persoanele lui *Degré*, *Josef Szigeti*, *Carol Hugó*. Dieta dela 1847 în fine ne aduce speranțe mai bune după ce Ráday în un memoriu ce voi a-l presenta dietei, voi a atrage atențiunea asupra afacerii teatrului, dar vârtejul timpului răpi cu el toate. Lupta dramatică a vieței detrage interesul publicului dela lumea deja plănuită a binei teatrale și când, după depunerea armelor la Világos, a întrat liniștea mortuală a vieței politice, teatrul național încă fu aproape de finea vieței sale.

Dar teatraliștii și scriitorii noștrii au știut mult mai bine că ce idee mare represintă teatrul național, decât să permită nimicirea aceluia. Rădică împrumutat varietatea repertoarului și pre lângă scriitorii dramatici vechi să ivesc și alții noi: *Hegedüs*, *Dobsa*, *Jókai*, *Kövér*. Noul director al teatrului Ioan *Simontsits* 'ș pusă la suflet soarta teatrului și o sprijini din răspuțeri în jos, car în sus cu tărie (1849—1852). Mai târziu la purtarea sarcinelor i ajută și contele Festetich Leo, cu toate aceste teatrul ajunsse la prăpastia materială. Atunci păși contele Emanuel Andrásy cu propunerea că capitalul fundamental trăbue rădicat la suma de un milion! Aceasta sumă mulțămită patriotismului aristocrației de atunci s'a și subscris în curên dși deși abia a cincea parte s'a putut aduna în urma pedecolor politice pusc, din interesele de 10000 fl. anuali ale acelei sume totuși s'a potut sprijini binișor afacerea teatrului. Acel fond trăieș'e și azi purtând numele fondatorului său: *fondățiunea Gróf Károlyi György*. Pre la inceputul deceniului al șasălea să arată și cel mai înalt sprijin prin asemnarea unui ajutor de 60000 floreni din partea Măiestății Salo

și în urma acestei jertfe s'a putut fonda la anul 1864 școala teatrală — chiar cu treizeci ani mai târziu ca planisaroa primă a aceleia. — Aranjării afacerilor materiale numai mai târziu i-a urmat aranjarea color artistice. La 1875 cu deschiderea teatrului popular (Népszínház) se desface de cătră teatrul național comedia, ear cu deschiderea operei (1884) se desface opera și balletul. Acesta este cadrul în care e cuprinsă Istoria teatrului național în perioda 1837—1867 dar tot odată și a dramaturgiei maghiare.

Acești 30 de ani a ridicat arta teatrală la culmea artei sale. În garda primă nu aflai unul, care se nu-și fi mâncat viața în provincie: școala practică! Nici unul nu avu mai întâi școală teoretică și apoi practică ci de regulă începeau cariera cu aprinsul lampelor, împărțirea de foi teatrale, copierea rolurilor, stătare, și paș de paș au ajuns cei mai talentați la treapta cea mai înaltă pre carea steteau câțiva ca model între colegii lor geniali. Autoîdidactica de regulă merge mână 'n mână cu totala lipsă de cultură, dar e favorabilă întru dezvoltarea trăsurilor special personale, mai cu samă dacă pre lângă plăcere mai este încă voință tare și chemare. De aici urmează aceea, că prima gardă ne produce o mulțime de naturaliști cu individualități teatrale escelent dezvoltate, cu perfecțiunea mare a talentului natural fără de a vedea realizându-se coloritul necesar al artei, finețele apucăturilor și lucrurile mărunte și de mare ponderositate ale teoriei. Cu teoria numai mai târziu încep a se ocupa sub influința binefăcătoare a scriitorilor și a publicului cu pretensiuni mari din capitală. Pre lângă artiști și virtuoși aflăm decopiatari și scriitori neiseusiți în interesul liniamentelor principale ale dramelor predate dar în detrimentul efectului general.

Cei mai mulți dintre artiștii de frunte ai teatraliștiei maghiare pro bina acestui teatru 'și ajung aceea perfecțiune cu carea și-au lăsat numele neperitoriu. Cei mai de frunte sunt: Nicolau *Udvarhelyi* care fu un teatralist multilateral, dar care în urma memoriei sale slabe fu împedecat în progresarea pro calea artistică. Paul *Szilágyi* (1793—1875) fu un comic escelent atât în dramă cât și în operă, care numai prin defectul său organic fu împedecat de a scora rezultato

mari ca buffo-bass; *Déryné* (1793—1872), carea ne produsé rezultate fenomenali pre terenul cântului și predărei ajunse la culmea perfecțiunei; Carol *Megyeri* (1797—1842) fu col mai mare comic maghiar, care cu însușirile sale personale și artistice nu a știut a-și câștiga numai simpatia publicului ci iubirea celor mai de frunte poeți și scriitori maghiari între cari și a lui *Petőfi* și *Vörösmarty*; Ion *Bartha* (1798—1852), care ajunsé la renume mai mult prin voacea sa puternică decât prin știința specială, fu foarte bun în role eroice și tragice.

Sigmond *Szentpétéry* (1798—1858) cel mai bun reprezentante al părinților drăgostoși, al juzilor de tablă, al cavalerilor bine dispuși, al notarilor, representa cu succes și pre dandy din bucățile franceze și pre marquisul elegant și banchierul a-lă-salon chiar așa ca și pre industriașul și meșteșugarul de rând. George *Telepy* (1799—1885), Iosif *Szerdahelyi* (1804—1851) erau asemenea foarte iubiți și preferiți de public. *Marton Lendvay* (1807—1853) vir uosul teatralist de salon, care știu împreună donățiunile abundante ale naturei cu arta sa marc; Gavril *Egeressy* (1808—1866), Niculae *Fáncsy* (1809—1854), sunt tot atâte persoane cari au bătut caloa pro carea au urmat ceialalți după ei. Lângă aceștia avem puterile noaue a generațiunii tineră; ca tragică *Jókainé*; ca naivă *Lendvayné*, ca dramatiștă modernă pre *Bulyovszkyné*, ca reprezentanta soacrelor și fetelor bătrîne, *Munkácsy* Flora, *Fáncsy* Ilka, *Szerdahelyi* Kálmán etc etc. Pre terenul operei aflăm ca puteri de însemnătate pre *Schodelné*, apoi filomela patriotică: *Cornelia Hollósy* și ca reprezentanta cântecelor giure: *Hegedüsné*.

Prima ivire a teatrului stabil fu de mare folos pentru scriitorii noștri dramatici, căror prin aceasta li sē dă ocașiune a sē convinge despre rezultatele lor do bină. Pre lângă drama istorică vedem apărënd și primole opuri ale comediei istorice, apoi bucăți populare pre cari le aduce la lumina zilei *Szigligeti*, comediile politice *Nagy Ignác* și drama socială. Tot odată limba dramelor sē modifică astfel, încât aceea și din punct de vedere stilistic nu lăsa nimic de pofit, așa că pre când mai înainte literatura și bina erau în

contrazicere una cu alta, pre atunci acuma progresează una cu alta, mână 'n mână. Efectul teatral (de bină) și valoarea literară se mai luptă încă odată ce o drept, dar rezultatul acestei dispute conduce la chiarificarea ideilor și este spre folosul ambelor părți ear programele și repertoarul teatrului național devine icoana cea mai fidelă a progresului ce avu loc pre terenul dramaturgiei maghiare.

Dintre cei mai însemnați scriitori dramatici găsim a colo pre:

Szigligeti	cu 87 bucăți în	842 sări
Csató Pál	" 1	" " 25 "
Czakó	" 6	" " 82 "
Degré	" 11	" " 40 "
Dobsa	" 11	" " 63 "
Fáy András	" 5	" " 43 "
Gaál	" 9	" " 78 "
Hugó Károly	" 4	" " 47 "
Jókai	" 8	" " 103 "
Katona	" 2	" " 49 "
Kisfaludy Károly	" 15	" " 83 "
Kövör	" 17	" " 72 "
Nagy Ignác	" 3	" " 41 "
Obernyik	" 8	" " 69 "
Rákosi	" 2	" " 10 "
Szász Károly	" 3	" " 10 "
Szigeti József	" 11	" " 237 "
Tóth Kálmán	" 5	" " 61 "
Vahot Imre	" 15	" " 132 "
Vörösmarty	" 4	" " 26 "

In decursul acestor 30 de ani teatrul național s'a contopit total cu viața socială și literară, și ca atare în acest timp și-a îndeplinit pre deplin misiunea; ba avu influința și asupra teatrelor din provincie și acum nu acele influința asupra acestuia ci acesta influința asupra acolora reformându-le total; așa că putem zice cu tot dreptul că era teatru provincial și din capitală. Acest timp îl descrie frumos și bine George *Molnár* în memoriile sale: *Világos előtt* (Sza-

badka 1880), *Világostól-Világosig* (Arad 1881), *Világos-után* (Arad 1882).

În aceste rezultate aflăm ca realizată idea lui Széchenyi care fără de teatru în capitală, carele se stee la culmea chemării sale, nu putu aștepta acel rezultat al teatrului maghiar, care să urmeze din mărețele sale scopuri reprezentativ-artistice, literar dramatice și maghiari-ătoare.

Istoria teatrului național este unul dintre cele mai instructive capitluri ale istoriei noastre culturale, căci rezultatele secerate 's cea mai glorioasă învingere în acel resbol mare, care a decuis între puterea națională nesprijonită de puterea guvernamentală și între străin și nepatriot, precum și cu elementele patriotice cu gânduri și idei rătăcite.

Iosif Bayer.

DREPTUL MAGHIAR ȘI TRIPARTITUM.

Una dintre cele mai proprio însușiri a vieții naționale a națiunii maghiare este: *Dreptul său*. — Dreptul de trib. aparținător la început genurilor sau triburilor maghiare (törzsek): *dreptul maghiar*, a devenit în țară ca drept public. După ce patria noastră s'a alăturat culturai din Europa apusună, dreptul maghiar încă a luat aceasta directivă, și-a păstrat însă individualitatea sa. Dreptul maghiar a rămas totdeauna ce a fost: drept de nobili; și după ce nici tributismul nu fu în stare a nimici unitatea de drept a țerei și cu aceasta legătură imediată dintre nobilimea întreagă, a rămas totdeauna ca dreptul întregii nobilime folosindu-se de acelaș drept, prelații bisericești, magnații și nobilii de rënd. Locuitorii cari aveau privilegiul separatismului (secui, kuni, sași etc.) sau cari nu erau nobili (cotățeni și poporeni) au avut ce e drept privilegii, datine sau statuto cu drept separat, dar aceste toate — cu esceptiunea acelor cari erau anume întocmite pentru ei — erau supuse dreptului maghiar. Dreptul maghiar fu deci nu numai drept de nobili, ci și drept comun, public.

Acest drept, nainto de secul XVI nu avea forma scrisă, regulele rar erau basate pre legi, ci mai mult se basau pre memorie și obicei. Concentrând — dela domnirea casei de Anjou — judecătoria publică în curia regescă și esecutarea aceleia prin juzii mari aplicați acolo (mandata judiciaria) au dat acestui us o formă mai chiară, dar nu au pus capăt nesiguranței dreptului. Progresând însă referințele sociale, atât pentru partide cât și pentru juzi a devenit foarte greu a afla dreptul adevărat, din care cauza nu o dată cavsă aducerea unei judecătă nedreptă sau confundarea judecătii; din care

confusie numai compunerea sistematică a principiilor și regulilor putu mântui pre dreptul maghiar.

Acel bărbat care, după mai multe încercări fără rezultat, fu conezut cu îndeplinirea acestei probleme din partea regelui și a țerei fu: *Stefan Werbőczy*, care se năseu din o familie de nobil de rënd pre la anul 1407. El studiă la universitatea din Italia și fu un bărbat cult în acele vremuri care cu știință vastă juridică, cu cunoștință de mai multe limbi și cultură clasică dispunea de o putere oratorică eselență. Speciala cunoștință a dreptului maghiar avu a o mulțămî activității sale judițială din comitatul seu, mai târziu din curia rogească.

Dela primul seu paș făcut în public (1492) fû credincios aceleiaș politică, cărui i sacrifica nobilimea maghiară deja de un jumătate de seclu și carea nu cerca puterea țerei în aliarea cu apusul, ci însăși națiunea¹ rezultatul 'l așteaptă dela rădicarea la iveală al nobilimei de rënd față de aristocrația pre terenul politiceii. Directiva sa politică la dat pre partea Zapolieștilor în a căror interes a lucrat în diete și după ce fu denumit ca jude de țară și magistru judițiar al Ardealului (1506) el a concipiat aceea rezoluție a dietei din 1505 dela Rákos, care dispune alegerea liberă în afacerea succesiunii de tron. Influența lui Werbőczy, cărui dieta din 1505 i-a votat promiu național, fû aceea, carea a osecutat în dieta a. 1507 acele dispozițiuni, cari au asigurat nobilimei de rënd o parte considerabilă în consiliul țerei.

Un atare bărbat fu conezut la anul 1510 cu aceea misiune ponderoasă de a nota și sistemisa usul judițiar al Ungariei.

Werbőczy făcu destul acestui obligământ prin opul seu întitulat: „*Opus tripartitum juris consvetudinarii Incl. Regni Hungariae.*”

Acest op care și luă titula după cele trei părți ce le are, conține mai cu samă dreptul nobililor după cum fû aplicat acela docătră juzii curiei rogești de pre acele vre-

¹ *Franknoi V. Werbőczy I. a mohácsi vész előtt. Századok: 1876. 437 și 597.*

muri; referințele juridice ale cetățenilor, țărenilor și a altor elemente de popor cari aveau drepturi speciale, sunt mai puțin amintite de el. Din legile publice, din us, dar mai cu samă din judecățile aduse de mării juzi ai țerei, a dedus Werbőczy principiile dreptului maghiar, pre cari el le-a cuprins mai întâi în un sistem bun. Cunoștința dreptului roman și canonic i fu aici de mare folos. El ne presintă un drept *curat maghiar*, ici-coale mane dar nu pre căi rătăcite. Și după formă Tripartitul o una dintre cele mai prețioase opuri ale bibliografiei juridice din evul mediu. Dar mai cu seamă direcția de drept public ce o urmărește el, o face de și mai mare valoare. — Poate chiar aceasta direcțiune atât de favorabilă pentru nobilimea de rënd fù cauza că, deși Werbőczy a prezentat acest op dietei din a. 1514 și aceasta 'l primì, ear regole 'l sancțiună; nu fu împărțășit de publicarea legală. Cu trei ani mai târziu (1517) a apărut tipărit de cătră autor,¹ dar nu ca op investit cu putere legală, ci numai ca carte privată. Dar și așa fiind el încă în viață, a avut influință mare asupra dreptului maghiar. Aceasta nereușită nu l'a desgustat pre Werbőczy ci dela 1515 ca „szomélynök“ diriga demersul legilor în fruntea tablei regești, în dieta remasă tot el vătavul nobilimei de rënd în a cărei spirit sè năsuia a îndrepta legislativa și a străforma guvernul țerei. In dieta fortunoasă dela a. 1525 carea a lipsit pro Ștefan Bathori de postul de Palatin nobilimea de rënd cu mare însuflețire l'a ales pre densusul de Palatin.

Dreptatea sa care a arătat'o în acest post i-a câștigat mulți inimici, așa că dieta din ziua S-tului George dela a. 1526 nu numai la desbrăcat din postul de Palatin ci l'a acusat cu crimă de infidelitate.

Pericolul dela Mohács l'a pus ear pre terenul activității și servind ideiei de regat național conlucără mult la ridicarea lui Ioan Zapolia pre tron. Activitatea sa însè după desacerea țerei nu fu așa mare și variantă ca mai înainte, ci servi causei regelui Ioan în demnitate liniștită do cancelărie ear căzind Buda sub turci la a. 1541 murì ca judele suprem

¹ Wiens, tipogr. Singrenius.

a maghiarilor ajunși în prinsoare turcoască. Copii (feciorii) încă au murit în scurt și așa vița i-sa stîns.

Cu nimicirea lui și perirea familiei sale nu a perit însă *Tripartitum*, ba cu timpul nu numai sub Ioan ci și în celelalte părți de țară 'și câștigă din ce în ce mai mare valoare devenind *drept* de și nu legal dar cel puțin de obicei. Judecătoriile deja în partea ultimă a seclului XVI aplică regulile *Tripartitului* din care cauză fu neapărat de lipsă traducerea aceleia în limba maghiară, ceea ce o efectui Veres Balázs la a. 1565 devenind prin aceasta întemeitorul limbei juridice maghiare. La diferitele pasagie ale acestuia, cu timpul s'au provocau chiar ca la cutare lege și cu deosebire libertățile nobililor în aceea formulare, cum le-a dat Werbőczy în „*primae nonus*“ au rămas și mai târziu în conștiința națiunii. Marele merit a *Tripartitului* mai e, că dreptul în patria noastră a rămas maghiar și că a pus piatră fundamentală la cultivarea științifică a dreptului maghiar.

BCU Cluj / Central University Library Cluj
Emeric Hajnik.

UN SĂRUT DE MARE ÎNSEMNĂTATE.

(Din ziuariul meu, de *Maurițiu Jókai*).

Bine zice ungurul: „răul umblă cu ciurda.“ — Nu a ajuns miseria politică, s'a ivit și decădița economică. A fost foamete dela Maramureș până la Torontal. Dela Ianuar până la August nici barămi un picur de ploaie nu a căzut. Sămănăturile de toamnă, grâu, orz nu au înspicat, cele de primăvară nici nu au resărit, ear pre rături nu a înverzit carba. Rîurile au săcat, Crișurile au săcat păn' la fundul lui Berettyo: în alviile săcate alo rîurilor săpam fântână, din acele scoteam apă de bătut; în fântânile avute vadra ajungea pre petrișul acclora și nu era de unde scoate apă. Întreg ținutul era pustiu, că nici pașeri nu sburau prin aer.

Întreg ținutul era o pustie ne mai pomenită, cenușă pe tot locul, pământ uscat fără nici o oază. Vîntul puternic rēdica sus pulverea multă: aceștia erau norii...

Turmele de oi, stavele, ciurzile, între cele patru ape nu le puteai zări, le-au mănāt la munte preste Dunăre: le-au dat *pe vărâte* în parte; sau le-au ucis. De-alungul stradolor orau casele fără de coperiș, paele le-au fost folosit ca nutreț; numai copii și femeile au rămas acasă, bărbații au luat lumea 'n cap spre a cerea lucru. Bocotanii ținutului întreg lucrau acum că zileri. Eray însă și căsi a căror feresti erau lipite cu beșică, acolo nimene nu a rămas acasă.

Apoi gazetele? — aceea nu sē ține aici.

Eu mă încercetasēm a descrie foametea în versuri, dar *censura* mi-a confiscat'o. Ceva însă totuși nu a perit, cova mișcare organică care în mortul dela aparință încă întreține circulara sângelui: „viața socială“ carea a enunțat că: „*In Ungaria nu e permis că cineva sē moară de foame*“ — așa a și

fost. Nu numai atîta, ci și aceea o însemnat încă despre acele vremuri, că în decursul întregii foamete furt, răpire, nu a obvenit. Mulțimea flămînzită n'a atăcat castolele celor bogăți, magazinele comercianților; nu a început rebel pro moarte și viață pentru ultima bucătură de pîne, ci a așteptat cu paciință tinderea ajutorului. De unde? nu știea, dar aștepta. — — — — —

Viața socială e cel mai mare domn pro fața pămîntului. Când ea vrea a face ceva, nimic nu e pentru dînsa imposibil.

Așa spun că este un *comitet*, carea dirigă marea baterie electrică a vieții socialo maghiară. Că acesta are administrațiunea, posta, armata, tesaurăria sa proprie. Acum însă era vorbă numai despre tesaurăria. Dame distinsă, unîndu-se cu femeile clasei cetățenilor au aranjat un bazar minunat spre domoliroa foametei

Era foarte frumos! Frumseată, rang mare, artă, în un coridor comun unde toate le putea-i căpăta pentru bani buni ce numai nu trebuie omului. (Și eu am căpătat o țigaretă și ceva de cetit).

Ce lume feerică era acolo în un șir lung. Damele cari vindeau, purtau tot feliul de costume, numai bărbații cari cumpărau erau în veșmînto naționale maghiare. Fetița carea mîș fericii cu țigareta, azi e bună (mamă bătrână). Dintre toate însă mai frumoasă era aceea, care vindea în șatra vinurilor Champagner. Prețul unui pocal cât un degetar, era un *floren*, dar te puteai tirgul dela un galbên până la o sută de floreni în sus. Apoi cum te știea imbia! Nu găseai femeia în întreagă Frância, carea să o întrecă. Erau și mulți pre lângă ea, abia am putut ajunge și eu acolo sfărîmînd la mai mulți domni pîntenii.

Numai aceea regretam, că contessa aceea era soția unei celebrități absolutistice — conservative, din vremurile vechi.

De-odată cumpărătorii fac loc unei noauă vizită carea ținea cătră șatra vinurilor. Era o figură preclară, că puteam zice și despre el, ca despre St. Laszló că: „dela umeri ești mai nalt ca toți.“ Era idol pentru femei ca și pentru bărbați. Așa 'l cunose contimpuranii soi pro vicepreședintele

dietei din Dobrițin. Nume nu amintesc, căci acelea și așa sunt prea cunoscute. Cu aceea încă să dcosēbea de ceialați, că nici când nu fu pretin modei ungurești, din care atunci noi făcusem un adevărat cult, ci el însuși reprezenta moda Europeană cu cabatul seu întunecat, pantalonii sei tot asemenea și chipiul seu de călătorit după moda angleză. La aceasta încă să recerea mare curaj.

Fiecare știeam că acest om numai po dinafară e anglez, pe din lăuntru e cel mai bun maghiar; — dar totuși, da de să poate găsi cineva care aceasta să nu o știe.

Ajungēnd la șatra vinurilor frumoasa vivandieră 'l imbiă cu un pocal de champagner.

— Champagner nu-mi trēbue; răspuse el surizēnd.

— Atunci, Bordeaux sau Sherry pottim, e permis a alege ce-ți place.

— Dacă e permis a alege, atunci eu mă rog să-mi dai: o sărutare.

Fața frumoasă roși la aceasta cutezare mare, dar în câteva minute 'și recăstigă liniștea și cu sânge rece răspunde.

— Și cu aceea vă pot servi, în favoarea celor flămânziți — *prețul este: o mie de florini.*

Figura măestetică să mișcă, scoate portmoneul și puno pe measă o bancnotă de 1000, apoi primī o sărutare ideală, care fu mai mult sărutul unei zine din vis; a căruī schinteiă a simțit'o numai visătoriul, dar zina nu.

Vestea acestui sărut însă să lăți repede, atât foile patriotice cât și cele străine lăudau mult pre cel ce a cerut cât și pre cea ce a dat sărutarea. În aceasta armoniă frumoasă în scurtă vreme să mestecă un ton disonant. Cineva din cauza acestui sărut devenī jalus pre tinerul nostru zicēnd că prin aceasta și-a documentat trecerea la partida conservativilor vechi; ba în o foaie l'au titulat: „sărutarea lui Iuda,“ ba era cât p'aici să aibă urmări serioasē.

Contīmporaii moi sigur 'și vor mai aduce aminte de acca figură neuitaveră, carea era de sață tot-dea-una de câte ori era vorbă de ceva acțiune mai ponderoasă. Numole seu era italian dar sângele era cel-mai curat maghiar. El purta cel

mai frumos „diszmagyar“ el avea cei mai sunători pintini, cea mai pompoasă manta și cea mai lungă bâta cu măciucă de plumb: în care costum a călătorit aproape jumătate Europa, prin Berlin, Paris, Italia: vorbea mai toate limbile europene, era copil cetit, cu minte, orator bun având intrare în casa fiecărui diplomat și legătură cu fiecare societate secretă.

Când Schmerling a adunat darea cu puterea, omul nostru — baronul italian-maghiar — care avea mare posesiune în țara noastră în comitatul Timișului și-a lăsat tot locul nesămănat, din castel și-a prădat toate mobilele: vitele, turmele și lea vindut, moșia întreagă a lăsat-o pleșuvă, ca să nu poată scoate dare de pre el, ba când i-au secuestrat cei patru cai, a închis ușa staulului lăsându-i să piară de foame, el merse în țări străine și ani întregi nu se arată.

În anul acest de foamete ear se ivi în mijlocul nostru. I plăcù foarte că acum întreg Alföldul e gol ca moșia lui. În o seară amicul meu, fostul vicepreședinte și amicul meu baronul italian-maghiar au convenit pre terasa teatrului național numit pre acele timpuri: Casina. Aveau scaune numerisate a căror bilete le cumpărau la servitoriul casinei, vicepreședintele avea loc rezervat după ce în toată seara mergea la teatru. Acum 'și găsi locul ocupat.

— Te rog amice, din eroare mi-ai ocupat locul.

Cel agrăit respunse:

— Eh, șezi altundeva, un scaun e ca celalalt.

Vicepreședintele lovindu-l impacient pre umăr i zisè:

— Mergi de îți caută numărul tœu, acesta e locul meu.

Baronul sœ sculă și eși din teatru.

A doauazi în ceva afacere jurnalistică am cercetat pre vicepreședinte.

— Uite ce năcas am cu nebunul ăsta — 'mi spuse acela, dându-mi în mână o epistolă ce a primit. Eacă ce scriea:

„Precum în viață nu ești în stare a 'ți afla locul, așa nici în teatru nu 'ți găsești locul.“

Aici ofensa e eclatantă.

— Am și trimis la el secundanții.

Isprăvind cu afacerea mea, am mers la cortelul baronului.

Ambi 'mi erau prieteni buni, colegi din dieta trecută.

— Acest duel nu are să se esecute.

— Barămi că acela se va esecuta — răspunsă Baronul — și *sau eu 'l pușc colo la pământ sau el mă pușcă acolo*. Afacerea deja e în mâna secundanților.

— Tu însă vei merge acolo și 'ți vei recere epistola *insultătoare*.

Credeam că deodată mă va 'mbuca, era foarte mare. Gura i spumega când vorbea cu mine.

— Eu, să retrag ceva ofensă care am comis'o cu voia?

— Eu, — și avea la mână buzduganul cu care era să măucidă.

Eu însă îi șoptii la ureche *câteva cuvinte* și leul infuriat să domoli și tăcù deodată; apoi rēdicându-și mă lovì cu palma pē umăr.

— No fārtate acum ai vēzut ceva, ce om pe pământ încă n'a vēzut; bălaur care spumegă foc: aportând.

Apoi mă apucă la braț și mă duse la cortelul vicepreședintelui. Acolo și luă adio și urcă treptele.

Sara mă întâlnei cu amicul meu în casină. Stringēdu-mi mâna 'mi șopti:

— Amicul nostru a venit după pistolă și a cerut'o îndărăpt; 'mi spusē că să o consider ca neesistentă amintindu-mi că ai fost la el.

Dar cari au fost cuvintele cari au prefăcut pre leul infuriat în miel blând?

Trad. I. C. P.

SCHIȚĂ MONOGRAFICĂ A COMUNEI BUCIUM.

Casele de pe teritoriul acestei comune sunt clădite exclusiv numai din material de lemn, și cu deosebire din lemn de brad. Coperișul la toate e din șindile. Dintre case abia o parte sunt țincuite și vărute și pe din afară ear cam patru părți sunt nespoite, așa încât se poate distinge bine materialul din care e clădită. Esteriorul lor are înfățișare plăcută — pitorească, precum sunt mai toate casele din comunele muntoase. Partea internă a caselor e vărută, având una sau două încăperi, în cari locuiesc și lucră persoanele familiei, dintre cari una se află tot-dea-una într-o curățenie mai bună și e mai bine mobilată. Familiile mai avute au case cu mai multe odăi, cu pivniță și bucătărie în care se coc bucatele și se ferb mâncările, cu cămară în care se țin utensiliile de lucru. Dar numărul caselor cu mai multe despărțăminte relativ e mic, căci majoritatea locuitorilor abia au locuință cu câte una cel mult două odăi, lângă care mai este o cămară în care se țin lucrurile cele mai necesare pe sama căsei.

Mobilătura în celea mai multe case e simplă, constând cel mult dintr-o masă, pat, laviță, podișor, o ladă, câteva scaune, vasele și uneltele cele mai neapărat de lipsă; pe când cei mai cu stare au mobile mai multe, dar și mai scumpe, și când cumpără cearcă ea acelea se fie nu numai trainice dar și frumoase.

Înainte casei se află curtea, care difereste în privința mărimii, fiind la unele case mai mare, la altele mai mică, carea în unele locuri e închisă cu gard sau pălant, dar la cele mai multe case e înconjurată numai cu lăstari de brad. În curte sunt edificiile economice, ca grajdul, în care se țin

vitele, vaci, boi, cai și oi, apoi cocina în care se țin porcii, cotețul pentru galițe; la oamenii cu poziție mai bună se mai găsește și șura, în care se ține nutrețul pe sama vitelor. În legătură cu curtea este grădina, în care se scamână legumele necesare pe seama căsei, cari din cauza climei reci ce predomină în ținutul acesta nu prea reușese totdeauna.

Imbrăcămintea atât a bărbaților cât și a femeilor din aceasta comună e făcută din lână, care o iau de pe oile lor, ce se află în număr destul de mare în ținutul acesta. Femeile toce și țes lână, apoi le trimit la un loc numit piuș, la care poporul le zice dubă, și aici după ce sa spălat și condesat în de-ajuns, pregătesc din ea diferite vestminte, precum: cioaceci, laibere, țoale, traiste, desagi și călțuni. Tot din pielea aici și mai fac peptare și căciule, ear ca încălțăminte poartă cizme și opinci. Albiturile din cauza că cânepa și inul nu se prea cultivă în acest ținut, și-le fac de comun din jolgiu, care îl cumpără dela neguțătorii din orașul din apropiere. Imbrăcămintea în toate anotimpurile, cu puține excepțiuni este mai tot aceeaș, cu aceea deosebire că carna în locul pălăriilor poartă căciule; ear laiberele albe de bumbac pre cari le înbracă vara, carna sunt înlocuit cu laibere mai groase făcute de pănură. Tinerii poartă două feliiuri de peptare, unul înfundat și la pept și la spate și preste acesta unul fără mâneci desfăcut la pept; ear oameanii mai bătrâni în zile de Dumineci și sărbători poartă peptare mai lungi cu mâneci. Vestmintele tinerilor sunt mai fine și mai scumpe, croite mai frumos după trup. Imbrăcămintea femeilor e simplă și curată, și în mare parte e făcută din materie de casă, pre care o prelucră cu mânilor. În genere vorbind portul atât a sexului bărbătesc precum și acelui ferocesc e frumos și atrăgătoriu, încât îl admiră și străinii.

Ceea ce se atinge de ocupaciunea locuitorilor acestei comune, acoia atât earna cât și vara se reduce la lucrarea minelor, din cari scot pență (vină) pre care o aduc în curte cu caii sau cu carele la șteampuri, unde măcinându-o estrag aurul, ear restul pietroi măcinate în șteampuri numit „șlic“

să trimito la Zlatna spro topire. Subsistența și-o mai câștigă din economia vitelor, dela cari 'și acuiră nutremânt și materiă pentru îmbrăcăminte și cu unole vite 'și transportă vîna (peatra), ce o au pe la mine. Transportarea pietrei s'întîmplă cu deosebire vara, când drumurile și căilo de umblat sunt mai practice pentru scopul acesta. Atunci vezi copii venind cu caii cu corfole încărcate de peatră, pre care o descarcă la șteampuri, și apoi toamna și primăvaro când ploile sunt mai dese, s'aude sunetul asurzilor provenit din bubuitul șteampurilor, cari sdrobese peatra, ce sunt așezate de-alungul vălei ce curge prin aceasta comună.

Precând bărbații mai întreagă săptămîna sunt ocupați cu lucrarea în mine, femeile s'îngrijesc de economia casnică; ele ferb, cos și supraveghiază în absența bărbaților, mersul regulat al lucrurilor ce aparțin casei, trimit pre copii mai mărișori cu vitele la pășiune, cari abia seara s'au reintore acasă.

Bărbații lor numai în zilele de dumineci sunt pe acasă și atunci de comun s'înrunesce mai mulți la olaltă, și încep s'vorbească despre diferitele mine în cari lucrează. Aci 'și spune fie-care părerea despre cutare sau cutare mină că cum ar trebui să s'luere și cu ce espese, câtă cheltucală au adus lucrarea cutărei băi, dela care mină s'a produs mai mult sau mai puțin aur, — căci bine s'fie înțeles — celea mai multe mine — afară poate de una doauă — sunt proprietatea lor.

Petreceri în toată regula nu s'încenază numai foarte rar cu deosebire la Paști și la Rosalii și atunci în glumo și voie bună 'și petrec la olaltă tineri și bătrîni conversând despre lucrurile ce li interesează

Cu privire la copii lor aceea s'poate zice că sunt dezvoltăți deplin trupește și sănătoși, nefiind dedați la însușiri rele, așa că s'observă inccența în care trăiesc. Ei până la etatea de 6 ani s'afliă sub îngrijirea părinților, ear dela aceasta otate creețează școala până când sunt de 12 ani, când apoi unii dintre oi cari sunt mai bine dezvoltăți ajută părinților la lucratul în mine, ear alții grijese de vite. De sunt adunați mai mulți la olaltă 'și petrec în jocuri nevinovate precum jucarea la pilă, popie, piu, portiță etc.

Nutremântul locuitorilor preste tot e simplu și se compune mai tot din unele și aceleaș alimente, fără de a se putea observa o variație oare-și care în mâncare, așa că de multe ori îi vezi sara consumând aceeaș mâncare pro care a avut'o și la ameazi. De comun 'și ieau ca dejun pâne și slănină, sau numai cu ceapă, ori pâne goală, ear la ameazi au mai tot-dea-una un fel de mâncare ca: fasole, mazerc, curechiu (varză), cartofi și seara la cină de multe ori mănâncă tot ceea ce a fost și la prânz; dar la oamenii seraci pânea e înlocuită cu mălaiu. Afară de alimentele amintite mai consumă lapte, ouă, brânză, caș și a' ia în Dumineci și serbători mai cumpără și carne. Aceasta provine din cauza venitelor slabe ce le aduc de un timp încoace lucrarea minelor, așa că bărbatul abia câștigă atâta cât se-'și nutrească familia, și sunt siliți ca pre lângă pâne și puțină legumă ce o pun în traistă să muncească întreagă săptămâna la mină.

Ca mâncare specială există în acest ținut așa numitul „balmoș” care se prepara din făină de cucuruz cernută prin sătă deasă și din smintită de oale, cari se pun într'o cratiță și se ferb până ce ese untul pe de-asupra, din care rezultă mâncarea amintită.

De altmintrelea oamenii sunt pacinici, amicebili și ospitali și când convin unul cu altul pe lângă salutările îndătinat de bună dimineața, bună ziua, bună seara, mai obiinuese a se întimpina cu cuvintele: deie Domnezeu bine, Domnezeu s'ajute, noroc bun, sănătate bună, tot binele, viață bună, ear când merg la baie zic: „să dai de aur” etc.

Obiceiurile casnice ale poporului se poate susține că mai mult sunt de caracter religios-moral făcând binele și combătând răul. În casa sa domnește liniște și frica lui Dzeu. Dimineața capul familiei după ce s'au sculat mai întâiu înalță o rugăciune către Dzeu., apoi împarte lucrurile ce au să-le săvârșească ceilalți membri ai familiei, și el dacă s'au apucat de lucru roagă pre cel Atotpotinte să-i binecuvinte ostenelele sale. La ameazi când trupul 'l cheană să reincoască puterile perdute prin muncă, atunci casenii se pun înprejurul mesei și cu toții zic o rugăciune, apoi mănâncă. Seara o bo

siți de lucrul zilei — după ce ș'a luat fie-care porția cuvenită din cina gătită, încep să vorbească despre diferitele lucruri de preste zi și despre celea ce au să le facă în ziua următoare, apoi mulțămind lui Dumnezeu zic rugăciunile îndătinate și se dau la odihnă. În multe case mai sunt și cărți de rugăciuni din cari citește seara și dimineața și în Duminică și serbători; ba chiar însuși mamele și copilașii mai marișori se reciteze după ele unele rugăciuni. În genere zicând simțomintul religios e foarte dezvoltat la poporul de jos, așa că în ori ce loc ar fi el mai întâiu și aduce aminte de Dumnezeu.

(Va urma).

Georgiu Lupu.

O NUNTĂ (OSPET) ROMÂNESCĂ DE PRE AMPOIU.

Mirele nice una dată nu el însuși în persoană merge a peți, fără după ce au ochit vre o fată, mână pre părinți, sau pre rudeniile cele mai de aproape ale sale, ca se o ceară. Cei ce merg a peți de comun duc cu ei și Aldamaș câte o glajă sau ploscă de rachiu (vinars) pro carea după ce doscopere la gazdele, că pentru ce au ostenit la ei, atunci o beau. Pețitul se face tot-dea-una seara. Fata pre care o pețesc, când vede că i vin pețitori eșe din casă și sau ascultă pro la feresti că ce vorbesc bătrînii de ea, sau se duc în vecini și acolo șede până când merg pețitorii. Răspunsul nicei odată nu se dă atunci când o pețesc, fără cam la septămână ori poate și mai iute, după ce întrebă părinții pre fată. Credința cu preot nu se face, fără după ce li-se făgăduie că dau fata, atuncia se duc părinții mirelui cu mirele, carăș cu aldămaș, dar atunci și părinții fetei i așteaptă cu fata gătată și schimbată frumos și și ei cu aldămaș, beau la olaltă și și petrec, tinerii între sine, ear bătrînii la oaltă și apoi dau mâna la olaltă, atât bătrînii cât și tinerii și după aceea se duc în ziua următoare și avizază pre preot se facă vestirile.

Nunta se face în două locuri. Mirele și are chemații sei, cari se numesc „cuserii“ și aceștia merg la casa mirelui. Mireasa încă și are chemații sei, cari se numesc „cherfarii“ și aceștia ospetează și petrec la casa miresei. Atât cuserii cât și cherfarii și au fie care conducătorul lor numit „Vornic,“ — și musicanți au separați, cuserii au țiganul lor ear cherfarii asemenea. Cuserii sunt toți călări până și lautașul în celea mai multe locuri (dar sunt și pre jos), până când cherfarii sunt tot-dea-una pre jos. În ziua cununiei care de

comun e o zi de serbătoare, ori chiar Dominocă, după ășitul din S-ta biserică, se string cuserii la miro acasă, cherfarii la mireasă. Cuserii adunați la miro acasă în frunte cu vornicul lor se suie pro cai cu toții cu musicant cu tot zicând, și se due după nănași (nunii mari), cari i așteaptă la casa lor cu caii gata, și încă nunii mari, mai au încă un cal în rezervă pentru mireasa, pre carea ei tröbue se o provadă cu cal, când o scot dela părinții ei. Cuserii după ce iau între dînșii pre nunii mari, se due la miro acasă earăși, și so așează la masă la comanda vornicului, care apoi le pune boutură (vinars) pre masă, bagă din sticle de câte o litră în sticle mai mici și după ce zic tatăl-nostru închină vornicul la nunii mari și apoi beau toți pre rând, urmează apoi prânzul care constă : 1. curechiu, 2. zamă de carne, 3. tocana, toate acestea vornicul le pune pre masă, și după ce au prânzit, cere vornicul dela fie care cuseru (e de observat că fie care cuseru 'și are glaja sa ca de un sfertaiu) glaja și din vinarsul mirelui le umple glăjile la toți de drum, și le dă și câte un țipău, apoi es afară din casă se suie toți pre cai și mirele, și zicând musicentul care e asemenea călare se due după mireasă, câți oameni întâlneșe prin comună la toți închină cu vinarsul. E de însemnat că vornicul merge tot-dea-una înaintea lor, ca un comandant. Mirele e încunjurat în toată calea de nunii mari și de frații de mire, când sosese la poarta miresei se oprese, pre carea de comun o află legată cu cununi de paie se nu între nimeni și lângă poartă stă vornicul miresei, care îi oprește și apucă la dispută cu vornicul cuserilor, care în fine solvește oare caro taxă în bani și un țipău cu carne la vornicul miresei și apoi îi sloboade în curte, la ușa casei earăș sunt opriți de vornicul miresei, și earăși se dișcută cu vornicul cuserilor, care cere se le dee mireasa afară după care călătoreșe, în prima dată nu le scot mireasa cea adevărată, ci tot dea-una spre a face o glumă de rîș pentru publicul present înbracă câte o fată bătrînă urită cu cununi de paie și pre aceea o presentează cuserilor, cumcă aceea e mireasa, ear apoi în adoaua leniă le arată mireasa cea adevărată, pre carea dacă o vîd cuserii după comanda vornicului toți bine strigă huhurează, apoi

chemații miresei es afară din casă și se apucă de joc eventual în șură dacă e timp ploios. ear cuserii se așează toți în casă cu muzica lor cu tot, mirii șed unul lângă altul într-o nănași, și după ce li ospatează vornicul miresei tot în ordinea cum am văzut întâiu, când e gata prânzul, începe vornicul miresei și strigă cinstile cherfarilor, cari constau din vestminte: Naframe, șurte, jolj, cătrînțe, colaci, oi, miele, vițele, porci, dela fie care chemat de a miresei separat. Strigatul cinstelor se face în următorul mod: Pa vornicul pre brațe o cinste a unei familie care cinste constă de e. din un colac, un picior de porc, pre colac și pre de-asupra o năframă și în următorul mod se adresază către nunii mari: Și mai bună masa nun mare! măreascăte Domnezeu cu finii domniei-tale! Încă tot se bem, se mâncăm, se jucăm și pre Domnezeu se lăudăm. Că tot ni-să vine darul și cinstea, da nu din cale nici din vale, ei darul lui D zeu sântul, care au făcut ceriul și pământul. Și de unde ni-să află aici niște boeri de cinste și de omenie și anume N N. cu numele, cari cinstesc pre mirii tineri cu un colac de grâu curac din luna lui August secerat, prin moară măcinat, prin sătă strecurat, prin inele frământat și pre asta samă de nuntă e gătat, și mai de asupra un șold de porc frumos se uspete mirii tineri sănătoși, și mai de asupra o năframă frumoasă se o poarte mireasa tineră sănătoasă, în zile rari la prașnici mari, printre boeri și boerese, la târg și printre jugănese, dând cuvinte mari și alese. Aceasta năframă în Sibiu e năvădită, în Pesta e țesută și de acolo e adusă pre carul de foc până în Zlatna la loc, și acolo peste vale la bolta coa mare, e rescumpărată cu 10 galbeni de aur. Aceasta cinste dela mirii tineri e primită, dela D-zeu blagoslovită, dela măsenii dela masă se auzim o mulțămită mare și frumoasă, după care orăție a vornicului strigă toți cuserii, mare mulțam! Și în ordinea aceasta de sus se strigă toate cinstele separat. După ce să gată cu cinstile urmează jocul miresei, un june joacă mireasa ceialaltă plătesc jocul, cu cât vreau, 10 cr. 5 cr. ori 1 fl. care cât voește. E de observat, că la casa miresei se strigă cinstile numai cari le dau chemații miresei, a mirelui chemații cinstese la casa mirelui.

După ce au gătat cu cinstile și cu jocul miresei, la casa miresei, earăși cere vornicul miresei glăjile dela cuscrii, le umple de vinars și apoi es afară, părinții miresei dau atunci tot staferungul miresei, 'l pun cuscrii pre cai și și mireasa se suie pre calul ei adus de nunii mari și șezând călare lângă mirele seu între nănași, pornesc la cununie, după cununie se întore cuscrii la casa mirelui, chemații miresei cu vornicul lor rămân la casa miresei și ei petrec mai departe, ei nu i petrec pre cuscri la cununie.

Când se întore dela cunună, în curtea mirelui i așteaptă o femeie și o fată, femeia e cu un ciubăr cu apă și cu o peană de grâu, fata e cu un tier de grâu pre cap, toți cuscrii cu miri cu tot încunjură pre cai călare pre acestea, nevasta 'i tot udă cu apă cu peana aceea de grâu, ear fata tot țipă la grăunța de grâu preste cap îndărăpt pre cuscrii până de trei ori, când e a treia oară se coboară toți de pre cai și-i trimet acasă caii, atunci ese mama mirelui din casă cu un tier cu sare și cu un țipău, le puno la mireasă pre cap și ținend cu mâna de ele 'și bagă pre noru-sa în casă, după ea se bagă toți cuscrii, încunjură masa de trei ori apoi se așează strigând că noroc se dee D zeu, și apoi se începo earăș tractarea după cum am scris la început, apoi se strigă cinstile din partea „cuscriilor“ (chiemații mirelui) tot în ordinea aceea ca la mireasă, aci le strigă vornicul cuscriilor; — e de observat că în timpul când se strigă cinstile acestea sosese toți chierfarii (chiemații miresei tinere) cu vornicul lor în frunto, — atunci cuscrii es toți afară toți cu musicantul lor cu tot, și întră chierfarii în casă și-i ospetează vornicul cuscriilor, dar pentru că au întrat chierfarii în casă cinstelo din partea cuscriilor de nu le-au strigat toate, se continuă în prezenția lor. După ce i au ospetat de ajuns pre chierfari es afară la comanda vornicului lor și se întore la părinți miresei, și 'și petrec mai departe până în ziua următoare, ear cuscrii se bagă earăși în casă cu mirii și 'și petrec asemonca pă în altă zi-dimineța, când apoi se înprăstie toți pre la casele lor.

Petru Micul.

POESII POPORALE SATIRICE.

1.

Vecină, mândră vecină,st
Ce faci la bărbat de cină?
— Curechiu verde din grădină.

La drăguț

Frig un puiuț.

Drăguțu-i cu fire bună
La puiuț nu bagă vină;
Bărbatu-i cu fire rea,
Verzele nu i-or placea.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

2.

Zis'o tata să mă 'nsor,st
Să duc mamei ajutor,
Să o bată de cuptor,
Și de vatră
Câto-odată.

3.

Mândra cu sprânceno negro,st
O-ași iubi și nu-i pot crede,
Când pe mine mă sărută,
Truda-o ști unde să uită.

4.

Am muiere lucrătoare,st
Ziua doarme pe picioare,
Ea-i mai mândră între toate
Când o vozi, să faco noapte.

5.

Coborînd pînă la vale,
 Mă 'ntîlnii cu ciuma 'n cale,
 O caut bine, mă spărie
 Că-i drăguță din pruncie.
 De n'o luam pînă tuită,
 Mă mîncea într'o clipită.

6.

Hop leliță
 N'am drăguță,
 Numai trei cam frumoșite.
 Dar din trei dracu mai ști
 Care-a fi nora maichi.

7.

Rumenele și sopen
 Fac fetițele de domn.
 Rumenele din potică
 Face pe lelea voinică.
 Rumenele de n'ar fi
 Fetele-ar îmbătrîni.

8.

Trage lelea cu geana,
 'N care crîjmă ne-om băga,
 Trage lelea cu ochiul,
 'N care crîjmă-i bun vinul.

9.

Io de cînd m'am apucat,
 Luni și Marța n'am lucrat,
 Că nu mi s'a arătat.
 Miercurile pontru Ele,
 Căci mă tem de multe rolo.
 Joile încă-s legate,
 Nu lucru să-mi fac păcate.

Vinerile pentru Ele,
 Căci mă tem de multe rele.
 Sâmbăta-i praznic legat,
 Nu lucru sê-mi fac pacat.
 Când veni Dumineca:
 Demineată m'am sculat,
 Sapa 'n mână am luat
 Și la câmp am alergat
 Dar în birt când m'am băgat:
 Mă 'ntâlnii cu sântul vin,
 Și-l prinseiu frate de cruce
 Și pâlincea soră dulce.

10.

Frunză verde de măr dulce,^{sat.}
 Am o mândră ca o cruce,
 Și la lucru n'o pot duce.
 Dimineața-i roaua mare,
 Și sê udă pe picioare,
 Ziua soarele 'ncălzește,
 Ea prea mult sê ostonește.

11.

Fata cea cu mare nari^{sat.}
 Poartă zama la pușcari,
 Dară mîrgînd pe rezoare
 Varsă-și zama pe picioare.

12.

Care bea și cântă bine,^{sat.}
 Numai poartă haine bune,
 Că și io-am bîut, cântat,
 Haine bune n'am purtat.
 Care crâjma o păzește
 Guba 'n spato-i sê rărește,
 Clopu 'n cap sê clepeșește.
 Care ține plugul bine,
 Poate boa că și rămâne;

Caro țino plugul rău,
Trece pângă fogădău,
Dară nu-s bani în tisou.

13.

Asta-i fată de jurat
Cu opinci de pore tăreat,
Asta-i fată de birou
Că-i pierc cânepa 'n tēju,
Jumătate sub răchitș,
Jumătate năsdrobită.

14.

Păcurar de pș câmpie,
Cu opinci de mătă vio,
Cu curele de cățele,
Sare 'n sus de rizi de ele.

15.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Hai, hai, hai și cară hai!
Sântul soare
Stă sș joare,
Numai luna vicleana,
Ea zice că n'a jura.

16.

Dă draco cu mutu 'n baltă
De trei ori tot dup'olaltă,
Dă drace cu mutu 'n tēju
De trei ori cum oi vrea eu.

17.

Io mă duc vara la coasă, ^{at}
Băzdăresc de muște-a casă;
Niei o brazdă n'am cosit,
Mörg a casă ostenit,
Ca și cel ce-o tot trudit.
Când mă duc și șed pe vatră,

Purecii pe mine latră.
 Ese buha de sub pat
 C'un cap mare spulberat,
 Ca să-mi deie de mâncat,
 Lapte dulce nesbătut ;
 Mânâncă serace mut!
 Ese buha de sub țol
 Merge la vaci în ocol.
 Ea să țipă să le mulgă,
 Vacile o ieu la fugă,
 Ea să duce să le 'ntoarne,
 Vacile o ieau în coarne,
 Ear vițeei mai nu mor,
 Că gândesc că i boala lor.

18.

Nevasta mea 'ncă-i nevestă: ²⁰⁷

Cum să scoală

Coată 'n oală, ²⁰⁷

N'o rămas ceva de-a seară ?

Dacă află oala goală,

Nu-i treabă mai mare boală,

Să lovește 'n piopt să moară.

Șede 'n vatră neconciată

Și mânâncă nespălată,

Haidați vecini vă uitați,

Numai să n'o deochiați !

19.

Cosire-aș coasa mi-i rea

Iubita mi mititea,

Am nădojde c'a mai crește

Când a prinde măța pește.

20.

Soacra mea haită de câne ²⁰⁷

Rău m'o înșelat pō minc, —

Im' zlse: io fata moa,

Şasă boi ți-oi da cu oa,
 Și cele turme de oi,
 Cu coi trei păcurăroi.
 Mai am încă șasă vaci,
 Numai voi de veți fi dragi.
 Eu m'am pus și o-am luat,
 Doamne rău m'am înșălat!
 Boii lupii i-au mâncat,
 Oile s'au călbăgit,
 Ș'acele toate-au perit.
 Vacile-au rămas mânăzate,
 Io-am rămas cu hida 'n spate,
 Pe care de-o văd în pat,
 Indată mă 'mbăt de cap,
 Și vorbind de-o văd pē vatră,
 Gândești c'o cățcauă latră.

21.

Haida mândră după mino,
 După mino ți-a fi bine,
 La moară nu te-oi mâna,
 De nu-i merge, nu-i mânca.
 Vacile nu te-or împunge,
 Nici chiar lapte nu-i gusta,
 Să te doară ânima,
 Nici dulce, nici de col acru,
 Să te doară mândră capu.

22.

Zi mai bino musicaș,
 Că la vară ți-oi da caș,
 Căci de nu voi zice bino,
 Truda-a băga caș în tino.

23.

Dute-a casă tu ciupoasă,
 Și te lă, să fii frumoasă.
 Dute-a casă tu ciotină,

Și te lă și eară vină.
Hupa, mōi, cā eară 'ntoarnă !
Pe cea gură de vrajoiță,
Neagră ca și-o biboliță.

(Culese din jurul Aradului).

A. Pituc.